

[K r i t i k a]

PAUL A. SCHROEDER RODRÍGUEZ: *LATIN AMERICAN CINEMA – A COMPARATIVE HISTORY*. OAKLAND, CALIFORNIA: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 2016.

Miután a kétezres évek elejének nemzetközi kritikai és kasszasikerei a kortárs mozgóképkultúra megkerülhetetlen tényezőjévé tették a latin-amerikai filmgyártást, az angolszász filmtudomány érdeklődése is megélnéült a régió iránt. Az akadémikus diskurzus, mely korábban szinte kizárólag a radikális politikai elkötelezettsége mentén jellemzett 1960-as és 70-es évekbeli munkákat tartotta vizsgálatra érdemesnek, elkezdte kitermelni a *Korcs szerelmek*, az *Isten városa* és *A motoros naplója* elemzései köré szerkesztett antológiákat, a gyártó országok és a felölelt időspektrum tekintetében is egyre szélesítve a tárgyalt filmek körét. Az egységesülő globális intézményrendszer leírása és a nemzeteken átívelő kultúrpiacon elért sikerek magyarázata mellett azonban fokozatosan előtérbe kerültek a latin-amerikai film történetének, szociokulturális beágyazottságának és sajátos megszólalásmódjainak vizsgálati szempontjai is, így az újabb kiadványok szükségszerűen eltávolodtak azoktól az „egzotikus tájakat bejáró, vezetett túráktól”, amelyekről még az 1990-es évekig megjelent szakirodalmat áttekintő Ana López írt, elégedetlenségének hangot adva.¹ Bár az utóbbi évek angolszász megjelenéseit olykor még mindig éles kritika éri a külső szemszögű leírás problémája miatt², mára alapos kötetek sora áll rendelkezésre angol nyelven is, melyek a népszerű helyi műfajváltozatoktól³ az andoki indián videomozgalmakig⁴ tartó változatos témákban végzett kutatásokat mutatnak be.

Paul A. Schroeder Rodríguez friss könyve ennek az egyre átfogóbbá, kulturálisan és történeti szempontból is körültekintőbbé váló nyugati érdeklődésnek lehet majd hivatkozási alapja, mivel a nemzeti kereteket átugorva, régiós metszetben tárgyalja a latin-amerikai film történetét a kezdetektől napjainkig, ugyanakkor ahelyett, hogy az egzotikumra vadászna, illetve a mozgóképes kifejezésben rejlő univerzális érthetőségre csodálkozna rá, a játékfilmgyártás geopolitikai-ideológiai kontextusa és az elkészült művek közötti dialógusból lesűrhető filmtörténetet beszéli el. „Nem az a kérdés, hogy a latin-amerikai filmkészítők egyszerre

globális és lokális modelleket, illetve gyakorlatokat alkalmaznak-e. Az a kérdés, hogyan teszik mindezt és milyen céllal”⁵ – szögezi le a szerző rögtön a könyv elején, majd a kezdetektől egy általa következetesen „háromszögletűnek” nevezett filmkultúra képét festi le, melyben a hollywoodi tömegfilm, az európai művészfilm és a latin-amerikai dokumentarista hagyományokból kikevert árnyalatok változásait érdemes vizsgálni.

Schroeder Rodríguez könyvének ihletője bevallottan Paulo Antonio Paranaguá 2003-ban megjelent spanyol nyelvű esszéjének⁶, melyben a brazil születésű filmtörténész az egyes nemzeti kultúrák határainak figyelembe vétele nélkül tekintette át a latin-amerikai filmtörténet átfogó trendjeit olyan szempontok mentén, mint például a vallásos motívumok szerepe a némafilmkorszakban vagy az olasz neorealizmus hatása az 1950-es években. Ez az adalék rámutat a *Latin American Cinema* egyik nagy erényére, vagyis, hogy Schroeder Rodríguez igyekszik felhasználni – és ezáltal valamennyire az angol nyelvű diskurzusba is becsatornázni – a legfontosabb helyi filmtörténészek munkáját. Másrészt a szerző tisztázza az angol, spanyol, portugál és francia terminológiák közötti jelentéskülönbségeket, rögtön a bevezetésben a modernitás és a modernizmus fogalmaival indítva a sort. A könyv fontos eleme ezeknek a modernitás-fogalmaknak szigorúan pontos használata és a Latin-Amerikára vonatkozó változataik leírása a függelékben, melyben a nyugati történelemfelfogásból hiányzó „neobarokk modernitás” koncepciója is magyarázatra kerül.

A fogalmi megalapozás a nyelvi és kultúraelméleti kontextusváltáson túl azért is a könyv kiemelten fontos tényezője, mert a tulajdonképpeni filmtörténet szinte tankönyvszerű tömörséggel és a szerteágazó törekvések átfogó és átlátható rendszerbe foglalásának igényével bontakozik ki a végjegyzetekkel együtt is csak 330 oldalas szövegben. A lényegre törő fogalmazás, valamint a viszonylag kevés, de látványos illusztráló filmpélda révén Schroeder Rodríguez fejezetei filmtörténeteket meghazudtolóan olvashatóak. Az élesen elkülönülő, önmagukban is könnyen vázlattá alakítható, letisztult korszakleírásokat néhol grafikonok, statisztikák,

felsorolások is árnyalják, a zárófejezet pár oldalas összefoglalása pedig már szinte túl is teljesíti a didaktikus célokat. A gördülékenység természetesen a vizsgált korpusz leszűkítéséből is következik, ami a kötet két lényeges jellemzőjére (vagy ha úgy tetszik, hiányára) irányítja a figyelmet. Egyrészt a *Latin American Cinema* játékfilmtörténet, tehát egy-két indokolható kivételtől eltekintve (mint az 1960-as évek forradalmi korszakának dokumentum- és híradófilmgyártása, amit Santiago Álvarez munkái, a *La hora de los hornos* és a *La batalla de Chile* illusztrálnak) nem tárgyalja sem a régió dokumentumfilmesei hagyományait, sem pedig az animációs termését. Másrészt a nagyjából ötven beékelt részletesebb elemzés egyértelműen művészfilm- és szerzőpárti válogatást tükröz, és a némafilm-, illetve a korai hangosfilmkorszakot leszámítva viszonylag kevés új címet tartogat a fent említett antológiák ismerőinek.⁷ Beszédese például, ahogy a szerző a stúdiókorszakból, az európai hatásra átalakuló világháborút követő évtizedből és a kortárs filmgyártásból is egy-egy szerzői trilógiát (Fernando de Fuentes, Leopoldo Torre Nilsson és Lucrecia Martel munkáit) emel ki szemléltető példaként. A tankönyvi attitűdhez társuló kánonképzési és -megerősítési törekvés miatt tehát a szerző kevés figyelmet fordít az egyébként lelkesen kutatott népszerű zsánerfilmekre, és olyan kultikussá vált jelenségekkel is csak utalás szintjén foglalkozik, mint az 1960-as évek mexikói pankrátorkrimije, a brazil *chanchada* zenés vígjátéka vagy az 1986-ban Oscar-díjat nyert argentin *La historia oficial*.

Amitől azonban mégis értékes filmtörténet a *Latin American Cinema*, az az általában kevésbé tárgyalt korszakok és összefüggések kifejtése. A szigorú rendszerezési szándék és az egyenes vonalú haladás ugyanis kikényszeríti a korábbi filmtörténeti szakirodalom „vakfoltjainak” kitöltését, és Schroeder Rodríguez rendre meg is találja elbeszélésének hiányzó láncszemeit, ami így valóban meggyőző egészé áll össze. Magyarzatainak fontos eleme, hogy az egyetemes filmkultúra jelenségeihez köti a latin-amerikai fejleményeket (a már szakirodalmi közhelynek számító Eisenstein és Buñuel említésén túl a könyv hollywoodi rendezők, illetve Cavalcanti,

Dovzsenko vagy Kurosawa hatásait is vizsgálja), de a koprodukciós gyakorlatokat és egyes alkotók pályájának változásait lekövetve is értékes megállapításokra jut. Az 1930-as évek stúdiórendszerének sikerében például a „Hispanic Film”⁸ előzményszerepét emeli ki, az 1970-es évek Új Latin-Amerikai Filmje és az 1990-es évek neoliberais újjászervezése között pedig a forradalmi filmek késői műveit elemezve illeszti be a kevésbé közismert, de néhány filmkészítő kiáltványa révén elméletileg is megtámogatott neobarokk korszakot.

A *Latin American Cinema – A Comparative History* tehát nem kifejezetten izgalmasan szerkesztett, ellenben átgondolt és helyenként kimondottan revelatív filmtörténet, aminek minden esélye megvan arra, hogy a latin-amerikai film angol nyelvű szakirodalmának alapvetésévé váljon. Erre a legfőbb filmművészeti tendenciákat összefoglaló részek mellett elsősorban azok a tömör és éleslátó bekezdései teszik érdemessé, melyek a régió országainak gazdasági vagy társadalmi állapotára, társművészeti tendenciákra vagy a tágabb értelemben vett filmkultúra (folyóiratok, képzések, könyvkiadás) helyzetére utalva magyarázzák az adott történeti fejleményeket. De a változó kidolgozottságú filmelemzések között is akad olyan, ami nagy valószínűséggel sok későbbi kutatást tud inspirálni.

Árva Márton

1 López, Ana M.: Setting up the stage: A decade of Latin American film scholarship. *Quarterly Review of Film and Video* 13 (1991) nos. 1–3. p. 259 – saját fordítás.

2 Wood, David: With Foreign Eyes: English-Language Criticism on Latin American Film. *Journal of Latin American Cultural Studies* 17 (2008) no. 2. pp. 245–259.

3 A latin-amerikai film műfajisága az utóbbi évek angolszász szakirodalmi diskurzusának egyik legkedveltebb fókusza.

Lásd: Sadlier, Darlene J. (ed.): *Latin American Melodrama – Passion, Pathos, and Entertainment*. University of Illinois Press, 2009.; Poblete, Juan–Suárez, Juana (eds.): *Humor in Latin American Cinema*. Palgrave Macmillan, 2016.; Subero, Gustavo: *Gender and Sexuality in Latin American Horror Cinema – Embodiments of Evil*. Palgrave Macmillan, 2016.; Pinazza, Natália: *Journeys in Argentine and Brazilian Cinema*

– *Road Films in a Global Era*. Palgrave Macmillan, 2014.;
Garibotto, Verónica-Pérez, Jorge (eds.): *The Latin American Road Movie*. Palgrave Macmillan, 2016.

4 Schiwy, Freya: *Indianizing Film: Decolonization, the Andes, and the Question of Technology*. Rutgers University Press, 2009.

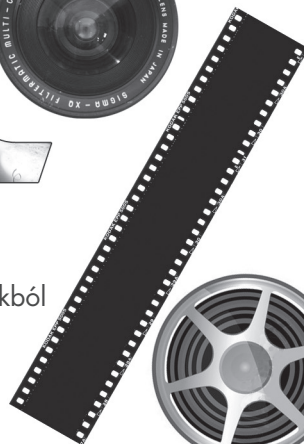
5 Schroeder Rodríguez, Paul A.: *Latin American Cinema – A Comparative History*. University of California Press, 2016., p. 21. – saját fordítás

6 Paranaguá, Paulo Antonio: *Tradición y modernidad en el cine de América Latina*. Fondo de Cultura Económica de España, 2003.

7 Jelentős az átfedés például Schroeder Rodríguez válogatása és a következő kötetek összeállításai között:
Elena, Alberto-Díaz López, Marina (eds.): *The Cinema of Latin America*. Wallflower Press, 2003.; Hart, Stephen M.: *A Companion to Latin American Film*. Boydell & Brewer Ltd, 2004.

8 Hollywoodi filmek spanyol nyelven, spanyolajkú stábbal újraforgatott változatai.

Ezúton értesítjük
kedves olvasóinkat
és támogatóinkat,
hogy a Metropolist kiadó
Kosztolányi Dezső Kávéház
Kulturális Alapítvány
számlájára

az adózók által
felajánlott 1%-okból
2015-ben
46 253 Ft
folyt be.

Ezt az összeget lapunk
működési költségeire fordítottuk.
Felajánlásaikat – melyek
nélkülözhetetlen segítséget jelentenek
folyóiratunk számára
– hálásan köszönjük!

Kérjük, 2016. évi adóbevallásakor is
gondoljon ránk,
és támogassa munkánkat!

METROPOLIS
FILMÉLEMI ÉS FILMTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

**A lapot kiadó
Kosztolányi Dezső Kávéház
Kulturális Alapítvány adószáma:**

18083787-1-42.

Köszönjük!